Henrik af Æmeltorp
i de ægte og de uægte Kilder.

Historisk Tidsskrift, Bind 7. række, 1 (1897)

Link til pdf:
http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_7rk_0001-PDF/hto_7rk_0001_97095.pdf

Link til webside:
http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=97095

pdf genereret den : 28/5-2008

Henrik af Ælmeltorp

i de ægte og de uægte Kilder.

Af

Kr. Erslev.

For enhver af de Forfattere, der har paataget sig i „Danmarks Riges Historie“ at give en Fremstilling af vort Fædrelands Historie, vil det ofte være noget trykkende, at de i dette Værk er nødt til at fremstille deres Resultater og deres Opfattelse, uden at de med det samme kan begrunde dem ved at fremlægge de Undersøgelser, hvorpaa de bygger. Mere end for de fleste andre gælder dette maaske for mig, hvor Talen er om det Hundredaar, der følger umiddelbart efter Valdemar Sejrs Død; thi min Fremstilling hviler her paa en ganske anden Opfattelse af hele Kildegrundlaget end den, der hidtil har været raadende hos alle. Man har altid bygget dels paa de samtidige Aarbøger, dels paa Hvitfelds Skildring af Datiden; jeg holder mig ene og alene til de første. Man har ment at kunne lære meget af Hvitfeld, fordi man har tænkt sig, at denne havde Adgang til Aarbøger og Krøniker, der siden er gaaet tabt; jeg holder fast ved, at Hvitfeld ikke har kendt nogen saadan, og at alt det nye, vi læser hos ham, stammer fra Gætninger og Kombinationer, som vi ingenlunde uden videre tør stole paa og som vel endda for største Delen er misvisende. Fuldt

overbevist som jeg er om Rigtigheden af min Opfattelse, falder det mig dog ikke let at godtgøre den for andre. Helt tilfredsstillende lod dette sig kun gøre ved en kritisk Udgave af Hvitfeld, der Punkt for Punkt oplyste, hvad denne virkelig har vidst og hvad han har gættet sig til, og som i alle Enkeltheder opredte det ofte yderst indviklede Forhold. Jeg har ogsaa indsamlet et stort Stof til en saadan Udgave, og maaske vil Fremtiden tillade mig at føre den frem. Foreløbig maa jeg nøjes med gennem enkelte typiske Exempler at søge at vinde den almindelige Mening for min Opfattelse, og ligesom jeg engang tidligere fra dette Synspunkt har behandlet Broderstriden mellem Erik Plovpenning og Abel (Hist. Tidsskr. 6. R. II), skal jeg her dvæle ved Henrik af Æmeltorp.

Denne Mand optræder i Danmarks Historie ved det Tidspunkt, da Kristoffer I efter sin Broder Abels pludselige Død tilrev sig Kronen. Tronskiftet i 1252 er et vigtigt Øjeblik i Danmarks Historie; det lagde Grunden til den lange Splittelse mellem Kongeslægtens to Grene og spiller en Hovedrolle blandt de Momenter, der efterhaanden har fjernet Sønderjylland fra Rigets øvrige Landskaber. Hvad jeg har kunnet fortælle derom i „Danmarks Riges Historie", er dog kun overmaade lidt og endnu mindre synderlig oplysende. Hovedtrækkene er disse:

Skønt Abel efterlod sig en fjortenaarig Søn, Valdemar, fik Kristoffer i al Hast sit eget Valg ført igennem; hans Planer lettedes ved, at den unge Kongesøn sad fjernt fra Danmark i et Fangenskab hos Ærkebispen af Køln, hvorfra hans Fader ikke havde faaet ham udløst. Valdemar fandt dog ivrige Venner i sine Morbrødre, de

holstenske Grever, der straks trængte med Hær ind i Sønderjylland og i September indtog selve Staden Slesvig; samtidig satte den tyske Ridder Henrik af Æmeltorp sig op imod den nyvalgte Konge og fik Magten baade paa Møn og Falster, ligesom der ogsaa nævnes et Slag ved Skanør[1]), uden at man veed, hvem der egentlig stredes her. Kristoffer blev vel kronet sidst paa Aaret, men Kampen fortsattes i 1253, og lykkedes det paa den ene Kant Kongen at erobre Svenborg, satte Æmeltorp sig paa sin Side fast i Skelskør, og da Kristoffer angreb denne By, led han et stort Nederlag. Ogsaa hans Slægtninge i Brandenburg rejste Arvekrav, og for at faa Ro maatte Kristoffer søge Forlig. Paa et Møde i Kolding endnu i samme Aar blev den unge Valdemar, der imidlertid var købt fri af sit Fangenskab, forlenet med Sønderjylland; Lensbrevet kendes ikke, men Forleningen skete paa tysk Vis ved Overrækkelsen af Lensfanen og har da vistnok været arvelig.

Selv i disse faa Træk er der mange Afvigelser fra den almindelige Fremstilling. Jeg har intet om, at Abel i sin Levetid havde faaet sin Søn valgt til Efterfølger paa et Danehof, ja jeg benægter ligefrem, at dette kan være sket, da et Valg af en fraværende maa anses for ganske utroligt; Hvitfelds Paastand derom er en Gætning, medens den Kilde, der har ført ham dertil, kun ret ubestemt taler om, at Kristoffer havde „lovet Abel og dem, der kom efter ham, til Riget“[2]). Jeg lader Krigen begynde

[1]) *Bellum Scanor* i Aarbogen til 1254 (Danske Saml., 2. R., IV, 367).

[2]) Saaledes den af Hertug Valdemar Erikson til Ærkebispen indgivne Protest: Hvitfeld II, 358; Fol. 286. Aktstykket kendes uheldigvis kun af Hvitfelds vistnok noget forvirrede Oversættelse (Repert., Udat. 136).

med Holstenernes Erobring af Slesvig, medens denne Tildragelse ellers sættes til 1253; dette siger Hvitfeld, og det er stadig gentaget efter ham, skønt ikke blot Aarbøger har Aaret forud, men endog Dagen kan angives efter et officiøst Dokument[1]). Jeg lader Forleningen med Hertugdømmet Jylland foregaa i 1253, medens man ellers altid angiver 1254; atter er det Hvitfeld, man har bygget paa, skønt Rydaarbogen har det første Aar, og Hvitfelds Forskydning af Tildragelsen ene hænger sammen med, at han ogsaa har faaet Slesvigs Indtagelse skudt et Aar frem i Tiden[2]). Jeg siger udtrykkelig, at Lensbrevet er ukendt; hidtil har man ment, at Hvitfeld har kendt det, skønt han kun taler derom ret ubestemt, medens han ganske sikkert vilde have anført et Brev af en saa enestaaende Interesse Ord for Ord, om han havde haft Adgang dertil[3]).

Man vil se, at overalt, hvor jeg afviger fra den gængse Fremstilling, møder man Hvitfelds Navn. Tidligere Historikere har stolet paa denne; jeg gør det ikke

---

[1]) Mirakelberetningen: SRD. V, 581. Hvitfelds Henførelse af Slesvigs Indtagelse til 1253 stammer simpelt hen fra, at Svaning først lod Abel dø i dette Aar; denne Fejl har Hvitfeld berigtiget, derimod ikke den dermed sammenhængende Forskydning af Slesvigs Erobring.

[2]) Sml. Bemærkninger i Repertorium I, 39.

[3]) At man i det 16. Aarhundrede ikke kendte noget Lensbrev fra 1253 eller 1254, fremgaar desuden med fuld Sikkerhed af Indlægene fra de forskellige Processer om Slesvigs Lensforhold til Riget. Man indsaa naturligvis Vigtigheden af ret at opklare Karakteren netop af denne Forlening, der ret egentlig danner Begyndelsen til Sønderjyllands Særhistorie som Len; men hvad man kunde fremdrage derom, var kun, hvad Krantz fortalte. Heller ikke Historiografen Svaning i hans særlige lille Arbejde om Slesvigs Lensforhold (sml. Rørdam, Historieskrivn. i Danmark. I, 91) veed mere derom.

og kommer derved til andre Udslag. Saaledes gaar det i Virkeligheden alle Vegne, og man vil da fatte, hvor vigtigt det er for mig at faa mit Grundsyn paa Kilderne anerkendt. Ud herfra kan jeg da maaske haabe paa Læsernes Taalmodighed, naar jeg beder dem følge mig i et Studium af Henrik af Æmeltorps Historie.

Hvad vi veed om denne Mand, er i Virkeligheden alene nogle korte Notitser i Datidens danske Aarbøger. Næstvedaarbogen fortæller under 1252: „Henricus de Emmeltorp besatte Møn"; lidt vidtløftigere udtaler Peder Olsøn[1]) sig i nogle Notitser, der sikkert er udskrevne efter en ældre Aarbog: „1252. Henricus de Emmeltorp besatte Møn, og alle Kongeskattene (? *omnia regalia*) blev ført til Møn og Falster; der blev gjort et stort Bytte". Om hans Skæbne i det følgende Aar fortæller den samme Forfatter: „Kong Kristoffer indtog og ødelagde Borgen Svenborg og lod Besætningen halshugge. Samme Aar kom Henricus Emmeltorp til Sjælland med Hær og besatte Skelskør; da Kong Kristoffer mødte ham med en Hær, blev han slaaet af den nævnte Henrik, mange Danske blev fangne og Sjælland for en stor Del plyndret. Kong Kristoffer belejrede Byen Skelskør og indtog den og slog den nævnte Henrik paa Flugt". Lidt kortere fortælles det samme i Lundeaarbogen, dog under Aaret 1254, og endnu kortere berøres Kampene ved Svenborg og Skelskør i flere andre Aarbøger, der alle har Aarstallet 1253 og derved sikrer os dette Aar.

Hvad der hertil kan føjes efter andre Kilder, er

[1]) Aarbogen til 1410: SRD. V, 528 (jfr. II, 263). At denne Aarbog stammer fra den flittige Peder Olson i det 16de Aarh., er næppe for udtalt; det nærmere Bevis for, at det er saaledes, kan ikke føres her.

overmaade lidt. At Kristoffer led et alvorligt Nederlag, da han første Gang forsøgte at fordrive Æmeltorp fra Skelskør, stadfæstes af en Ytring under Processen mod Jakob Erlandsøn; Kongen klager over, at Jakob, den Gang Biskop i Roskilde, „ikke vilde indlade ham i København efter Kampen ved Skelskør" (SRD. V, 595). Rydaarbogen fortæller kuriøst nok, at Ridder Henrik til Tyskland medførte et mærkeligt Bytte fra Danmark, nemlig Stærkodders Tand, der var 6 Tommer tyk (SRD. I, 155), og endnu kan nævnes, at man i Lunde Domkirke d. 1. Marts fejrede en Aartid for „Bertoldus miles Theotonicus de Æmelthorp"; Lunde-Gavebogens sidste Udgiver, Weeke, har oplyst, at denne Mand er en Broder til Henrik, og at begge nævnes i tyske Breve fra Aarene 1229—1239.

Hermed er vor Viden udtømt, og man vil se, at vi ikke naar dybt. Hr. Henrik var en Tysker, der optræder i Danmark i 1252 og Aaret efter forjages derfra. Han er en Modstander af Kristoffer I, men af hvad Grund ses ikke. Har han været i Tjeneste hos Abel, er han udsendt af Holstenerne, eller er han maaske en Partigænger i Brandenburgernes Sold? Alle Mulighederne staar aabne, og der kan siges saa lidt til Fordel for det ene eller andet, at man end ikke fristes til at opstille nogen Gætning.

Hvor fattigt er ikke, hvad jeg her har kunnet fortælle om Henrik af Æmeltorp! Fattigt i sig selv, men især fattigt, naar man veed, hvad andre Historikere har kunnet oplyse om ham. Efter dem har han ikke indskrænket sig til en kortvarig Gæsterolle i Danmark i Kristoffer I's første Aar; nej, han optræder allerede under Erik Plovpenning og atter under Abel. Han er Kong

Eriks trofaste Ven, der af ham sættes paa den udsatte Post som Høvedsmand paa Rendsborg; Abel er ham først fjendtlig, men udsoner sig siden med ham, og Hr. Henrik bliver nu lige saa trofast mod ham som tidligere mod den myrdede Erik. Efter Abels Død staar Hr. Henrik mandelig hans Broder imod, da han tilraner sig Kronen, og overalt møder Kristoffer denne Modstander, ved Svenborg paa Fyn, ved Skanør øst for Øresund ikke mindre end ved Skelskør paa Sjælland. Hvor fyldigt er dette ikke i Sammenligning med, hvad jeg kar kunnet oplyse, og frem for alt, hvor sammenhængende og klart! Her er Forstaaelse, god Motivering; er man virkelig nødt til at opgive alt dette, der lyder saa tiltalende? Jeg tror det ubetinget og haaber, at enhver vil anerkende det, der med mig følger Hr. Henriks Liv og Levned, ikke i den virkelige Verden, men i Historieskrivernes Fremstillinger.

Jeg sagde ovenfor, at vor Viden om Henrik af Æmeltorp ene stammer fra de danske Aarbøger. Lad os mærke os dette; denne Tysker er ganske ukendt for Samtidens tyske Historikere, og særlig Albert af Stades store Aarbogsværk har ikke et Ord om ham. Naar han senere hen i Tiden opdukker i tysk Historieskrivning, skyldes dette da ene et Bekendtskab med ældre danske Annaler; det er Detmar, der indfører Hr. Henrik paa tysk Grund, og hvad han veed om ham, har han læst i den sønderjydske Rydaarbog. Han fortæller dog lidt bredere end denne, og hans Sympathi med den tyske Ridder gør hans Ord noget stærkere, end hans Kilde

egentlig tillader, naar han siger: „1253 kæmpede Hinrik van Emeldorpe, den tapre Ridder, mod de Danske paa Sjælland ved Skelskør og dræbte saa mange Danske for Kong Kristoffer, at man længe vidste at fortælle derom i Landet". Dette er dog ret uskyldigt, og for at faa mere Flugt i Hr. Henriks Livshistorie maa vi fra Detmar gaa til hans Efterfølger, Korner.

Jeg har flere Gange haft Lejlighed til at karakterisere Herman Korner[1]). Denne Skribent er den store Fordærver af den lybske historiske Tradition. Idet han atter og atter omskrev sin yndede Verdenskrønike, satte han mer og mer al Hensyn til Nøjagtighed og Sandhed til Side for at fortælle livligt og tiltrækkende; han ændrede Aarstal og Navne med den største Frihed, han kastede Tildragelserne vildt om mellem hverandre, og hvor han kunde bringe Sammenhæng til Veje ved en dristig Gætning eller snild Tankeforbindelse, lod han sig ikke afskrække af smaalige Hensyn til Kronologien. Henrik af Æmeltorp fik det at mærke. I de første Udgaver af sin Krønike vidste Herman Korner slet intet om ham, simpelt hen fordi han den Gang ene havde de ældre tyske Kilder at bygge paa, som jo var ganske uvidende om Hr. Henriks Tilværelse. Men da han naaede til sine senere Redaktioner, fik han fat i Detmars Krønike og indsugede i fulde Drag al den Kundskab, der gemte sig her, og som han ofte omdannede paa den vidunderligste Maade. Her lærte han da ogsaa Henrik at kende, og hvad han bragte ud af hans Levned, var dette:

---

[1]) Hist. Tidsskr., 6. R., II, 389; Aarb. f. nord. Oldkynd. 1893, S. 354 ff.; jfr. ogsaa min Anmeldelse af Schwalms kritiske Udgave af Korner: Hist. Tidsskr., 6. R., VI, 469.

1252. Ridder Henrik med Tilnavnet Myldorpe førte efter den lybske Krønike Krig med de Danskes Konge Abel paa Sjælland, og Henrik sejrede og anrettede et stort Nederlag blandt de Danske. Kongen, der vilde hævne sig, samlede en Hær og drog ind i Frisland, der er Ditmarskernes Naboland, fordi Ditmarskerne havde ydet den samme Hr. Ridder Henrik Hjælp, men under Kampen blev han overvundet og dræbt.

Jeg har i denne Oversættelse fremhævet, hvad det er, Korner har lagt til sin Kilde, Detmars Fremstilling. Man vil se, at han for det første indsætter Abel, hvor han som Henriks Modstander skulde have nævnt Kristoffer, og fremdeles at han bringer en vis Sammenhæng ind mellem Henriks Optræden og Abels Tog mod Friserne. Mellemleddet er Ditmarskerne, og hvad der har ledet Korner ind paa denne Motivering, er aabenbart Navnet „Myldorpe", saaledes som han gengiver Detmars „Emeldorpe". Han har tænkt sig, at Hr. Henrik stammede fra Meldorp i Ditmarsken, og han har derfra, ganske vist med en Dristighed, som han heldigvis er ret ene om, sluttet, at Abel var vred paa Ditmarskerne og derfor førte Krig mod deres Naboer Friserne. Han har saa til Fordel for denne Sammenhæng forandret 1253 til 1252, Kristoffer til Abel.

Mangen Læser vil vistnok forundret spørge, om dettte virkelig er Fantasi alt sammen, og jeg skal villig indrømme, at man maa kende Korner for ret at tro det. Parallelstederne er dog saa talrige, at den kyndige ikke vil nære den fjerneste Tvivl, og jeg er paa det givne Sted ogsaa i fuld Overensstemmelse med Korners sidste Udgiver om, at alt det fremhævede er Gætninger og kun det. Og Gætningerne er ganske vist meget uheldige.

Det gode Naboforhold, som Korner her tænker sig mellem Friser og Ditmarsker, klinger yderst komisk for den, der veed, hvorledes disse Naboer var i en aldrig helt udslukket indbyrdes Fejde. Og Henrik af Æmeltorp fra Meldorp, en Adelsmand fra Ditmarsken! Endda kan vi opklare, hvor hans Vugge virkelig har staaet. De af Weeke fremdragne Breve om ham og hans Broder viser os, hvorledes disse, før de kom til Danmark, optræder i Egnen vest for Elbens Udløb, og naar her syd for Harburg ligger den lille By Emmelndorf (1274: Emelenthorpe), kan vi i den sikkert se Hr. Henriks Hjemstavn.

Korners Værk er først blevet fremdraget i nyere Tid, men de Oplysninger, der gemte sig deri, med samt alle de Fordrejelser, hvormed Forfatteren havde beriget dem, blev tidlig bekendte gennem Krantz, hvis Hovedkilde for Nordens Forhold netop er Korner, og ogsaa hvad vor Helt angaar, blev Krantz den, der bragte Korners Opdagelser ud i Verden. Han fortæller:

> Abel afløste sin Broder i Riget; men den med Urette tilrevne Magt kunde ikke være langvarig. I selve Danmark, særlig i Sjælland, paaførtes der ham Krig af Hinrik de Mildorpe. Kongen mødte ham med sine Tropper, blev overvundet og slaaet paa Flugt med stort Tab; Sejrherrerne samlede Byttet i deres Skibe og vendte tilbage til deres eget Land. Det er troligt, at dette Angreb paa Kongen er udgaaet fra Frisland eller Ditmarsken. Thi da Kong Abel i den følgende Sommer vilde hævne sig, vendte han først sit Angreb mod Nordfrisland for derfra snarest at drage ind i Ditmarsken; deraf kan man slutte, at de tidligere Fjender er komne herfra.

Man vil se, at dette ikke er andet, end hvad vi allerede kender fra Korner, og at hos Krantz de Gætninger, der skjuler sig bag hans Forgængers Fremstilling, træder

tydeligt frem. Krantz har her ikke lagt noget til, men da hans Værk blev trykt og dermed ogsaa kendt i Danmark, maatte det dog bidrage mægtig til at give Henrik af Æmeltorps Historie større Fylde. De danske Historikere i det 16. Aarhundrede kunde i deres hjemlige Aarbøger læse om Æmeltorps Optræden mod Kristoffer I; nu saa de af Krantz yderligere, at han ligeledes havde kæmpet mod Kong Abel. At det var akkurat den samme Tildragelse, der blot var vandret fra dansk til tysk Historieskrivning og fra den ene Konge til den anden, var jo ikke saa lige at indse, og naar man dertil hos Krantz fandt disse interessante Gætninger om Æmeltorps Forbindelse med Ditmarskerne, var her meget at sammensætte og kombinere for en frodig Fantasi.

En saadan besad Svaning[1]). Hans Rolle i dansk Historieskrivning er saa temmelig den samme som Korners i den lybske. Hans højeste Stræben er at fortælle livligt og at skildre sammenhængende; hvad hans Kilder udtaler i ti Ord, breder han ud til ti eller tyve Linjer, og hvor hans Kilde indeholder en Spire til en Motivering, bliver denne hos Svaning udført i alle Enkeltheder og fremført med en Sikkerhed, der udelukker al Tvivl. Hans Fantasi er stor, og den tøjles ikke af nogen skrupuløs Nøjagtighed; med Aarstal og Kronologi omgaas han med et Letsind, der ikke staar meget tilbage for Korners. Med Grund kan man vente sig, at en saadan Mand maatte faa meget ud af Æmeltorps Historie, og man bliver heller ikke skuffet. Først og fremmest skyldes det Svaning, at Hr. Henriks Historie naar sin

[1]) Om dennes Skildring af Erik Plovpenning og hans Efterfølgeres Historie se nærmere Hist. Tidsskr., 6. R., II, 396 ff.

fulde Længde; havde Korner faaet ham ind under Abel, bliver han af Svaning tillige anbragt under Erik Plovpenning.

Herom fortæller han saaledes:

Og samme Tid[1]) satte Kong Erik en Høvedsmand paa det Slot Reinsborg, som hed Henrik von Meldorp, fordi at Reinsborg var endnu under Danmark, siden første Tid, at Kong Knud trængte og tvingede denne forbenævnte Greve Johans Farfader, Grev Adolpho, at give og overantvorde ham det Slot til Danmark fra Lante Holsten, som tilforn sagt er. Denne Henrik von Meldorp tog hemmelig et føje Tal Folk med sig af Reinsborg og fór en Nat uforvarende til Slesvig og kom listelig ind udi Byen over Gravene og fik Staden ind, før Borgerne, som da blev meget forskrækkede, kom til Værge, og da fik det Krigsfolk meget Bytte der i Staden. Og Kong Erik forjagede straks Biskop Eskil af Byen . . .

Den Indtagelse af Slesvig, som Svaning her berører, er en Dobbeltgænger af den, der foregik i Aaret 1250; men at Æmeltorp spillede Hovedrollen ved den Lejlighed, derom har jeg ganske vist ikke kunnet oplyse noget i min Fremstilling af denne Tildragelse (Hist. Tidsskr., 6. R., II, 382). Efter Svaning vedblev „Henrik von Meldorp"s Høvedsmandskab paa Rendsborg imidlertid Eriks hele Tid ud („og Grev Johan med sin Broder Grev Gerd belagde straks det Slot Reinsborg, hvilket Henrik af Meldorp da inde havde paa Kong Eriks Vegne"), og han faar derved en passende Overgang til Skildringen af Æmeltorps senere Skæbne, hvorom han fortæller saaledes:

---

[1]) Der menes vistnok 1248, men Svanings Kronologi er meget forvirret.

Og Kong Abel sendte straks Bud til Reinsborg, at Henrik von Meldorp skulde hasteligen komme til ham; men han vidste da vel, at Kongen vilde ham aflive, fordi han holdt trofastelig med Kong Erik og vandt Slesvig og tog Biskop Eskil fangen, som tilforn sagt er. Dermed gav han sig ind i Ditmarsken og sendte saa Bud til Kongen om Lejde; men han tog alt hans Gods og vilde ham ingen Lejde give.

Siden lod Kong Abel holde en Herredag i Viborg[1]) med alle Bisper og Danmarks Raad og bedste Adel i Riget om Midfastetid Aar efter Guds Byrd 1252, og da gjorde han nogen ny Lov og Ordinanser og satte dem ind i Lovbogen. Og da blev der og samtykt, at Kong Abel skulde gore et Tog ind i Frisland og Ditmarsken og tvinge dem under Lydelse til Danmark. Men samme Ditmarsker og Friser blev Kong Abel for trædske og gjorde straks Forbund med de Lybsker og andre Stæder og Fyrster der omkring og samlede sig en stor Skibsflaade og gjorde saa denne forbenævnte Henrik von Meldorp til Høvedsmand over samme Skibe og sendte dem saa ind i Danmark at forhindre Kong Abel den Rejse (ɔ: Tog).

Og det skete, at der begyndtes straks en aabenbar Fejde mellem Kong Abel og denne forbenævnte Henrik von Meldorp af den Aarsag, at Kong Abel havde taget hans Forlening fra ham og forjaget ham af Reinsborg og tog alt hans Gods, fordi han holdt tilforn trofasteligen med sin rette Herre Kong Erik og vandt Slesvig, som tilforn sagt er, og Biskop Eskil af Slesvig hjalp ogsaa fast hertil med, da han var hjemkommen, at Kong Abel skulde ikke give ham Venskab. Derfor gjorde nu Henrik von Meldorp sig rede til Skibs at hævne dette, hvor han kunde, og fik Hjælp af de Friser og Ditmarsker og af de Lybsker og andre Tyske og för ind udi Sjælland for Skelskør og tog Staden ind og lod den vel be-

---

[1]) Peder Olsøn har opbevaret en Aarbogsefterretning: 1251. Rex Abel celebravit concilium cum melioribus regni apud Regnoldsborg circa mediam quadragesimam et quasdam novas leges libro legali addidit (SRD. II, 263).

mande og fór saa ud paa Landet. Der mødte ham Kong Abel meget stærk og gjorde et stort Slag med ham og blev afslagen og kom næppelig derfra med Livet, og meget af hans Folk blev fanget og ihjelslaget.

Dermed fik nu denne Meldorp saa stor Fremgang og drog meste Parten gennem det ganske Land Sjælland med Mord og Brand og fik der saa stort Bytte og brugte der stor Tyranni, til saa længe at Kong Abel fik Undsætning fra de andre Lande udi Riget og forfulgte ham saa tilbage igen til Skelskør og belagde ham deri nogen Tid, til saa længe han fik en god Vind og sejlede saa derfra med hulden Rejse.

For tredje Gang kommer Svaning tilbage til Æmeltorp ved at fortælle om Tiden efter Kristoffers Tronbestigelse:

Og Kong Kristoffer gjorde da et stort Slag med de Tyske for Skanør og Skaane, hvor som de mistede meget Folk fra baade Sider, førend de Tyske vilde rømme. Og da var atter Henrik von Meldorp Høvedsmand for dette Folk paa Markgrevens Vegne af Brandenborg og fór saa fra Skaane og gav sig ind udi Sjælland og vandt Skelskør og tog meget Bytte der paa Landet og belagde Skelskør; saa fór de Tyske straks til Falster og vandt Nykøbing og Stegehus paa Møn og besatte det med Tyske, og da samme var paa Rejsen hjem til Tyskland, gav han sig ind udi Fyn og vandt Svenborg og besatte det Slot ogsaa med Markgrevens Folk af Brandenborg og fór saa hjem med meget Bytte.

Hvad Svaning her fortæller om Æmeltorps Rolle under Kristoffer, indeholder ikke store Overraskelser; det er de fra Aarbøgerne kendte Efterretninger, som han kæder sammen i en Rækkefølge, hvis Kronologi rigtignok ikke stemmer godt med Annalernes Aarstal. At han har ladet „Henrik von Meldorp“, som Aarbøgerne knytter til Affairen ved Skelskør, være Anføreren i alle andre

Kampe lige til det gaadefulde „Bellum in Scanør", er lidet mærkeligt, og at han lader denne tyske Ridder paa dette Tidspunkt optræde som brandenburgsk Partigænger, hører ogsaa til de Gætninger, der er nogenlunde forstaaelige, om end just ikke meget sandsynlige. Heller ikke Svanings Skildring af Æmeltorps Fejde med Abel kan jo forbavse os, der veed, at Krantz lader ham optræde mod denne Konge, og til yderligere Sikkerhed findes her i Svanings Manuskript en af disse Randbemærkninger, der saa fortræffeligt slaar al Tanke om tabte Kilder ned. Han noterer nemlig:

Albert Krantz skriver denne Historie at være sket under Kong Abel; men andensteds finder jeg, at dette skete under Kong Kristoffer her næst efter.

Saaledes har Svaning da virkelig indset, at hele Æmeltorps Rolle under Abel kun er en Genganger af hans Kamp mod Broderen; men denne Forstaaelse har jo ikke hindret ham i at skildre hans Forhold til Abel med den rige Udmaling af Enkeltheder, der maatte virke saa overbevisende paa Læserne.

Nyt er derimod, som allerede antydet, at Svaning lader Æmeltorp træde frem i Erik Plovpennings Tid og gør ham til dennes Høvedsmand paa Rendsborg. Jeg tror dog knap, at nogen vil falde paa, at han her paa een Gang skulde have bygget paa en af disse tabte Kilder, der tidligere spøgede saa meget. En ivrig Fjende af Abel maatte jo selvfølgelig være den dræbte Broders tro Mand, og Tilknytningen til Rendsborg laa ikke fjern, naar man med Svaning i Æmeltorp saa en Ditmarsker. At vi er inde paa Gætningernes Omraade, viser sig jo ogsaa, hvor den optagne Traad fortsættes over i Abels

Historie; Abel, der afsætter sin Broders Slotshøvedsmand og som siden vil føre Krig mod de Ditmarsker og Friser, der staar saa venlig til hinanden, — her ser man klart, hvorledes det, der hos Krantz fremsættes som forsigtige Kombinationer, hos Svaning er blevet til tilsyneladende positive Oplysninger.

Saaledes var da, takket være Svaning, Henrik af Æmeltorp kommet til at spille en Rolle i tre Kongers Historie, og det er ogsaa i dette Lys, han har staaet lige til dette Øjeblik. Naar Eftertiden har vidst at fortælle saa meget om Hr. Henrik, saa skyldes det dog ikke umiddelbart Svaning, hvis Arbejde først for nylig er draget frem for Lyset; det er Hvitfeld, efter hvem man har skildret Æmeltorps Liv og Bedrifter. Men Hvitfeld har bygget sit store Krønikearbejde, hvad dette Tidsrum angaar, paa Svanings; lange Stykker af hans Værk er uden videre gaaet over i Kanslerens Danmarkskrønike, og helt igennem er det Svanings Fremstilling, som denne har taget til Udgangspunkt for sine Undersøgelser. Blindt har Hvitfeld dog ingenlunde fulgt sin Forgænger; selv paa Punkter som her, hvor han ikke havde egentligt nyt Kildestof at medinddrage, har han i det mindste nøje prøvet, hvad Svaning siger, ofte underkendt noget, der forekom ham altfor stridende imod, hvad han ellers vidste, og paa den anden Side ogsaa indført nye Synspunkter eller fremstillet nye Gætninger, dette sidste naturligvis i samme positive, sikre Form, hvori ogsaa Svaning yndede at skrive.

For Henrik af Æmeltorps Vedkommende stammer de Ændringer, som dennes Skæbne undergaar i Hvitfelds Haand, egentlig kun fra to nye Tanker. Hvitfeld tror ikke ret paa, at Heltens Navn netop betegner ham som

en Ditmarsker fra Meldorp; han har lagt Mærke til, at de gamle Aarbøger altid taler om „Æmeltorp", ikke om „Meldorp", og han har endvidere i Aarbøgerne truffet en Notits fra 1276 om, at Kong Erik Klipping da indtog en Borg Almethorp; han er tilbøjelig til at mene, at dette er en fynsk Borg Æmeltorp, fra hvilken Henrik da skal have sit Navn. Bliver Hvitfeld af denne Grund noget skeptisk over for de Forbindelser mellem Henrik og Ditmarskerne, som Svaning i saa høj Grad havde betonet, faar han i Stedet Sammenhæng i, hvad der fortælles, ved at anvende paa Æmeltorps Historie de statsretlige Synspunkter, som det laa saa nær for den danske Rigskansler at bringe ind i Historien. Han ser Æmeltorp i Forbindelse med forskellige danske Slotte og gætter da let, at han maa have haft dem i Pant; tillige er Æmeltorp indblandet i Stridighederne mellem de tre kongelige Brødre, og Hvitfeld falder da straks paa, at disse Æmeltorpske Borge har været den ene Broders Arvegods, som den anden har villet have fat i.

Ud fra disse Synspunkter er det nu, at Hvitfeld dels antager, dels vrager, hvad Svaning har fortalt om Æmeltorp. Han har intet imod at lade ham være Erik Plovpennings Høvedsmand paa Rendsborg og fortæller derom omtrent ordret efter Svaning; under Abel indtræder derimod Afvigelserne. Naar Svaning lod Kong Abel nægte sin Broders tro Tilhænger det Lejde, han ønskede for at komme til ham, og Hr. Henrik derefter fra Ditmarsken aabne en Kamp imod den danske Konge, havde allerede han jo nogle kritiske Tvivl, om dette ikke retteligere hørte hjemme i Kristoffer I's Historie; for Hvitfeld, der ikke anerkender Henrik som Ditmarsker, bliver denne Tvivl naturligvis til Vished. Abel stiller sig da efter

ham helt anderledes til sin Broders tro Mand; han giver ham det ønskede Lejde, og paa den samme Herredag, hvor Svaning lod Abel beslutte Krigstoget imod Ditmarskerne, lader Hvitfeld ham træffe en venskabelig Overenskomst med Æmeltorp. For den Løn, dennes Krigsfolk har til gode, skal han dels have Svenborg, Abels private Arvegods, i Pant; dels skal han, hvis Resten ikke betales inden Aar og Dag, have Skelskør, der ogsaa hørte til Abels Fædrenearv. Han fik nu ikke sine Penge og mente derfor at have Ret til Skelskør, men derom var han i lang Tid i Trætte med Kong Abel. Ad denne Vej mener Hvitfeld at kunne forklare Efterretningerne om Æmeltorps Sammenstød med Abel; „det er det, Krantzius siger, at Æmeltorp indtog Svinborg og Skelfiskør“ [1]).

Denne nye Tanke om Æmeltorps Forhold til Abel medfører da ogsaa visse Ændringer i Skildringen af hans Optræden under Kristoffer. Denne forlangte, siger Hvitfeld, at Panthaveren af Svenborg og Skelskør skulde hylde ham, der gjorde Krav paa at være selvskreven Formynder for Abels Børn; dette vilde Henrik ikke, og saaledes kom de i Strid med hinanden. Følgen er dog egentlig kun den, bortset fra den nye Motivering, at Æmeltorps Bedrifter hos Hvitfeld kommer i en anden Orden end hos Svaning. Svaning endte med Svenborg. idet han lod Æmeltorp tage denne By allersidst; Hvitfeld begynder med den samt med Skelskør, da jo Æmeltorp netop havde dem fra Abels Tid; han lader Æmel-

[1]) Det er betegnende, at Hvitfeld her nævner Krantz, skønt denne jo netop ikke angiver noget bestemt Sted for Æmeltorps Sammenstød med Abel. Hvitfeld indser rigtigt, at Krantz er Kilden; men i Virkeligheden tænker han paa Svanings Udpyntninger af Krantz' Fortælling.

torp overvinde Kristoffer ved Skelskør allerede 1252 og „sejle derfra" Aaret efter, da Kristoffer kom med større Magt. Æmeltorps Bedrifter ved Skanør samt Erobringen af Stegehus og Nykøbing kommer saa helt bagefter, dog endnu i samme Aar[1]).

Det turde være overflødigt udførlig at begrunde, at der i alt dette kun er Tale om nye Gætninger og Formodninger, og at det derimod er ganske urimeligt i Hvitfelds Meddelelser om Æmeltorp at finde noget, der kunde stamme fra en god Kilde, det være sig nu en tabt Krønike eller forsvundne Breve. Det nye og overraskende er jo egentlig kun denne Fortælling om Æmeltorps Forhold til Abel, der saa skarpt staar i Modstrid med, hvad Svaning fortalte derom; men det er indlysende, at alt dette kun er fremkommet som et Forsøg paa at fjerne en Mangel, som Hvitfeld havde faaet Øje for i Svanings Fremstilling. Han forkaster Æmeltorps Forbund med Ditmarskerne og hans store Kamp med Abel, men noget maa der være om det, da jo Krantz taler om denne Uenighed; saa er det, at Hvitfeld gætter paa Pantsættelser og Stridigheder derom. Men det er kun en Gætning, opstillet for at løse en Gaade, som vi slet ikke har mere, vi, der veed, at Krantz' hele Fremstilling kun stammer fra Korners Fordrejelse af Detmar.

[1]) Hvor Hvitfeld fortæller Erik Plovpennings Død, holder han sig først til den almindelige Overlevering, men derefter anfører han efter „andre Annaler og aarlige Optegnelser" en helt anden Version, hvorefter Kong Erik skal have siddet inde med hele Hertugdømmet, ene Gottorp undtaget, hvor Abel opholdt sig. Da Rendsborg saa blev belejret af Holstenerne, skal Kongen imod dem have „gjort et Anslag med Henrik Meldorp" for at overraske Angriberne, men inden Planen blev udført, blev han fanget af Broderen. Alt dette maa stamme fra en meget sen Kilde (sml. bl. a. Opfattelsen af Gottorp som Hertugborg) og er ganske utilforladeligt.

Tabte Kilder vil ingen falde paa at søge heri, og afgørende i den Henseende er især dette, at Æmeltorps hele øvrige Historie jo endnu hos Hvitfeld er ganske skævt fremstillet. Æmeltorp er hos ham stadig Høvedsmanden paa Rendsborg, skønt det, der havde ført Svaning til at gøre ham hertil, hans ditmarsiske Forbindelser, er underkendt af Hvitfeld; Henriks Bedrifter under Kristoffer fremstilles i den mest urigtige Tidsfølge. Og selv Tanken om Abels Pantsættelser til ham af sine to Arvegodser kan egentlig direkte modbevises; med Svenborg, som virkelig var en Abelsk Fædrenearv, har Æmeltorp intet at gøre, og Skelskør, der virkelig var i Æmeltorps Hænder, hører modsat netop ikke til Abels, men til Erik Plovpennings Arvelod efter Valdemar Sejr, saaledes som vi tilfældigvis veed [1]).

Naar vi er naaet forbi Hvitfeld, er vi dermed ogsaa kommet til Forfattere, hvem ingen har mistænkt for at sidde inde med tabte Kilder til Danmarks Historie; ikke des mindre er det dog lykkedes disse Skribenter at føje endnu et Træk til Æmeltorps Levnedsløb. I Menneskealderen efter Hvitfeld blev Danmarks Historie fremstillet dels af Pontanus, dels af Meursius; begge skrev paa Grundlag af Hvitfeld, delvis vel ogsaa med Benyttelse af Svaning, og kun rent stilistisk omarbejdede de deres Forgængere. Hos dem træffer vi imidlertid Æmeltorp som Leder af det Angreb, som Holstenerne lige efter Kristoffers Tronbestigelse foretog mod Byen Slesvig,

[1]) Erik af Langelands Enke Sofia taler 1316 om Skelskør som sin Ejendom: Repertorium dipl. Nr. 1164. 1327 udlagdes bl. a. Skelskør som Arv til den svenske Erik Valdemarsøn, en Søn af Erik Plovpennings Datter Sofia: Hvitfeld III, 348; Fol. 439.

et Angreb, der fandt Sted i Septbr. 1252, men som de naturligvis med Hvitfeld henlægger til 1253; den første antyder Æmeltorps Rolle ved denne Lejlighed i løse Ord, den anden nævner ham udtrykkelig som Anfører. Ogsaa dette Træk har vundet Tiltro, og Æmeltorps Historie har dermed naaet sin højeste Fuldendelse, idet der nu ikke findes nogen krigersk Tildragelse i Kristoffers første Aar, hvori denne store Mand ikke har været Deltager.

Resultatet af den lange Vandring, vi har foretaget, er klart nok. Vi har, siden vi forlod de oprindelige og ægte Kilder angaaende Henrik af Æmeltorp, fundet mange Fejltagelser, mange løse Gætninger og Kombinationer, men vi har ikke fundet nogetsomhelst godt eller ægte. Hvad der i Hr. Henriks Historie tilhører Virkeligheden og hvad der ene stammer fra Historikernes Hjernearbejde, er, som jeg haaber, traadt klart og utvetydigt frem, og vi har her i Virkeligheden et smukt Exempel paa Nytten af en systematisk Undersøgelse af Kilderne. Det er Methoden, der har hjulpet os; uden den vilde selv det største Skarpsind ikke forslaa til at bringe Klarhed her. Erfaringen viser netop dette; en saa sjælden Kritiker som C. Paludan-Müller har paa dette Punkt kun kunnet gentage den traditionelle Fremstilling, netop fordi hans Grundighed og Skarpsind ikke støttedes ved methodisk Kildekritik. Da han i sin Undersøgelse af, hvorledes nordtyske Fyrster fik Del i den danske Kongefamilies Arvegods, kom til at skildre Forholdene efter Kristoffer I's Tronbestigelse[1]), sagde han:

[1]) Vidensk. Selsk. Skr. 5. R. Hist. phil. Afd. IV, 267.

„En tysk Hær, anført af Henrik Æmeltorp, hvem Kong Kristoffer efter et første Uheld ved Skelskør 1252 havde frataget det ham pantsatte Abelske Arvegods i Fyn og Sjælland, trængte i Aaret 1253 frem i Sønderjylland, plyndrede i September Byen Slesvig og hærgede det aabne Land, medens Lybekkerne samtidigt hjemsøgte Øerne og Skaane, brændte København med Slottet og kæmpede med Kong Kristoffer ved Skanør". Man vil her i faa Ord finde alle de Fejl samlede, som Aarhundreder har opsamlet angaaende Æmeltorps Rolle under Kristoffer I [1]).

Methoden er det afgørende. Man maa taalmodig tage Kilderne for sig een for een, udfinde deres indbyrdes Slægtskab, Skridt for Skridt gaa fra den ene Forfatter til den anden og ved hver klare de to Spørgsmaal: hvad har han vidst, hvad har han tænkt sig. Naar vi er kommet til andre Udslag end vore Forgængere, ligger det i dette simple, at vi har læst Kilderne forfra, medens man tidligere læste dem bagfra, ikke ihukommende, at

---

[1]) Paludan-Müller har endda i de anførte Ord foroget tidligere Tiders Gætninger med en ny, der hos ham optræder i den samme positive Form, hvori det 16. Aarhundredes Historikere yndede at fremsætte deres Kombinationer: han har kun det Fortrin fremfor disse, at han direkte anfører de Kilder, paa hvilke hans Fremstilling hviler, og saaledes afskærer enhver Tanke om „tabte Kilder". Man ser da ogsaa let, at den Indtagelse af København i Aaret 1253, der her fremtræder jævnsides de krigerske Tildragelser ved Slesvig og Skelskør, ene stammer fra, hvad der i to Breve af Juli og Septbr. 1253 siges om et lybsk Overfald paa Byen. Men et nærmere Studium af disse Breve viser rigtignok, at dette Overfald aldeles ikke tilhører Kong Kristoffers Dage; hvad der tales om, er det velkendte Plyndringstog, som Lübeckerne foretog i Erik Plovpennings sidste Tid, saaledes som det rigtigt er paavist af L. Holberg, Konge og Danehof I, 5. Anm.

det var denne uheldige Maade, hvorpaa Fanden læser Bibelen. Tidligere Slægtled læste med stor Forundring hos Korner, at Kristoffer I var blevet kronet i Byen Ystad; de kunde umulig tro, at det var rigtigt, men dog heller ikke forklare sig Fejltagelsen. Lad os læse forfra! Albert af Stade fortæller os, at Kong Abel blev dræbt af Strandfriserne i Eidersted og efterfulgtes af sin Broder Kristoffer. Korner har i sine første Udgaver gengivet dette meget rigtigt paa sit Latin: *Abel Danorum rex a Strantfrisie rusticis occisus est in Yderstad; cui Cristoforus frater ejus successit in regno.* I den næste Udgave siges det samme, kun i andre Ord: *Cristoforus frater Abel interfecti a Frisonibus in villa Yderstad fit rex Danorum;* men her er Eidersted ikke blot blevet til en By; værre er det, at der efter Ordføjningen er en Mulighed til at henføre dette *in villa Yderstad* til Kristoffer i Stedet for til Abel. Og se, Korner falder selv for denne Fristelse, idet han laver sin sidste Udgave; thi der hedder det: *Cristoferus rex Danorum coronatur in opido Yderstad terre ipsius.* Dermed er Drejningen sket, og Eidersted, hvori Abel faldt, er blevet til Ystad og til Kristoffers Kroningsby. Læses Kilderne forfra, bliver Sammenhængen straks klar.

Som det er gaaet her, er det gaaet i større Maalestok med Henrik af Æmeltorps Historie. Hans Levnedsløb, saaledes som det udvikler sig i Historieskrivningen, er netop saa lærerigt og slaaende, fordi alt, hvad de danske Historikere i det 16. Aarhundrede har om ham, til syvende og sidst bunder i en Fejltagelse hos en fremmed Forfatter. Udgangspunktet er, at Herman Korner flytter Æmeltorp fra Kristoffers til Abels Historie; dermed er Hjulet begyndt at rulle, og hvad deraf efter-

haanden er oprundet, har vi set. At Korner har taget Fejl, har man forlængst indset, men alle de Følger, Fejlen har draget med sig, har man ladet staa urokkede.

Ikke mindre vigtigt for Værdsættelsen af Hvitfeld og hans samtidige er det dog, at man ved Æmeltorps Historie nu ogsaa kender Svanings Fremstilling, og mere end noget andet vil det tjene til at forjage den Idee, at vi maa tænke os tabte Kilder, hver Gang vi hos Datidens Historikere overraskes ved Efterretninger og Aarsagsmotiveringer, som vi aldeles ikke kan finde i de Kilder, vi har Adgang til. Man forstaar let, at det ikke faldt nogen ind at fatte Mistillid til Hvitfeld, der ved Æmeltorp fortalte saa positivt, næsten dokumentmæssigt om hans Panteslotte og Forleninger, og at man her var fristet til at tænke sig en Benyttelse af siden forsvundne, rige Kilder. Men Svaning da! Ogsaa han maatte jo have haft tabte Kilder, og disse Kilder maatte være ret forskellige fra Hvitfelds, siden de to Forfatteres Skildringer af Æmeltorps Skæbne er saa højst afvigende. Svaning maatte i sin Kilde have læst om hans blodige Strid med Abel, Hvitfeld i sin om hans Udsoning med denne; i Svanings maatte Æmeltorps Hjemrejse til Ditmarsken være fortalt for samme Tidspunkt, hvori Hvitfelds Kilde fortalte om hans Udnævnelse til dansk Pantelensmand. Enhver ser, at dette bliver absurd.

Ved Henrik af Æmeltorp maa man da helt opgive denne hans lange Levnedshistorie, der saa godt bringer Sammenhæng i hans Optræden i Danmark; i Stedet maa vi nøjes med et Par rent ydre Træk, uden at kunne komme til nogen dybere Forstaaelse af hans Rolle. Der er noget sørgeligt i, at vi saaledes maa slaa af paa den Kundskab, vi har ment at sidde inde med, og det

vil gælde en Mængde andre Punkter paa samme Vis, om end just ikke i samme Grad. Herved er dog intet at gøre, og ingen vil jo nægte, at et Par Lod virkelig Viden er bedre end adskillige Pund indbildt Kundskab. Maatte man da med Sympathi se paa det Forsøg, jeg har gjort paa i „Danmarks Riges Historie" at fortælle denne Tidsalders Historie, byggende ene paa de ægte Kilder!

Tillæg:

Pastor Rørdam og en norsk Anonym over for Hvitfeld og „vor Tids" Kritik.

Med den store Interesse, jeg nærer for Hvitfeld, vil man fatte, at det var med megen Spænding, at jeg modtog H. F. Rørdams store Værk om „Historieskriveren Arild Hvitfeldt" (1896). Det kan dog ikke nægtes, at Værket skuffede mig. Saa fortræffeligt som der deri er gjort Rede for Hvitfelds ydre Levnedsomstændigheder, og saa taknemlig man maa være for det store Stof, Forfatteren har sammenstillet, saa lidet tilfredsstillende synes det at være, hvad deri er oplyst om Hvitfeld som Historieskriver. Man faar en Række spredte Bemærkninger om hans Interesser og Synsmaader, om hans Kilder og hans Arbejdsmaade; men paa intet Punkt er Forf. her trængt til Bunds, og man mærker over alt, at han mindre støtter sig til Selvsyn end til de Betragtninger, som den ene og anden tidligere Gransker har fremført om Hvitfeld. Af saadanne Betragtninger faar man en smuk Blomstersamling; Skade kun, at Ytringerne er saa mangeartede og forskellige, at de aldeles ikke formaar at give Læserne noget Billede.

vil gælde en Mængde andre Punkter paa samme Vis, om end just ikke i samme Grad. Herved er dog intet at gøre, og ingen vil jo nægte, at et Par Lod virkelig Viden er bedre end adskillige Pund indbildt Kundskab. Maatte man da med Sympathi se paa det Forsøg, jeg har gjort paa i „Danmarks Riges Historie" at fortælle denne Tidsalders Historie, byggende ene paa de ægte Kilder!

Tillæg:

Pastor Rørdam og en norsk Anonym over for Hvitfeld og „vor Tids" Kritik.

Med den store Interesse, jeg nærer for Hvitfeld, vil man fatte, at det var med megen Spænding, at jeg modtog H. F. Rørdams store Værk om „Historieskriveren Arild Hvitfeldt" (1896). Det kan dog ikke nægtes, at Værket skuffede mig. Saa fortræffeligt som der deri er gjort Rede for Hvitfelds ydre Levnedsomstændigheder, og saa taknemlig man maa være for det store Stof, Forfatteren har sammenstillet, saa lidet tilfredsstillende synes det at være, hvad deri er oplyst om Hvitfeld som Historieskriver. Man faar en Række spredte Bemærkninger om hans Interesser og Synsmaader, om hans Kilder og hans Arbejdsmaade; men paa intet Punkt er Forf. her trængt til Bunds, og man mærker over alt, at han mindre støtter sig til Selvsyn end til de Betragtninger, som den ene og anden tidligere Gransker har fremført om Hvitfeld. Af saadanne Betragtninger faar man en smuk Blomstersamling; Skade kun, at Ytringerne er saa mangeartede og forskellige, at de aldeles ikke formaar at give Læserne noget Billede.

Blandt de Granskere, hvis Betragtning af Hvitfeld Rørdam anfører, er ogsaa jeg, og dette er jo for saa vidt ikke saa mærkeligt, som vel ingen anden i de sidste Menneskealdere saa indgaaende og sammenhængende har søgt at karakterisere Hvitfelds Betydning som Kilde, delvis ogsaa hans Værdi som Historieskriver. Men Læserne af Rørdams Skrift vil rigtignok faa en temmelig underlig Idee om mine Meninger, hvis de kun kender, hvad der meddeles derom i hans Værk, og ikke mindst vil de vildledes af de Ord, hvormed han introducerer min Opfattelse, idet han siger: „At det ikke er Spøg for en Krønikeskriver fra det 16. Aarh. at falde i Hænderne paa vor Tids Kritik, ses navnlig af Prof. Kr. Erslevs Drøftelse". Og da Forf. for at faa en passende Modvægt til Resultaterne af denne Drøftelse henvender sig til en norsk Historiker (hans Navn opgives ikke), saa søger denne at slaa mig til Jorden ved følgende Dilemma: Min Opfattelse stemmer ikke med „den sædvanlige Mening om den temmelig mekaniske Maade, hvorpaa Hvitfelds Krønike skal være skreven"; men havde han kun de sparsomme Kilder, som jeg vil indrømme ham, „vilde han jo pludselig vokse til en pragmatisk Historieskriver af høj Rang". Dette skal være knusende for mig; „her kan kun een af to Ting være Tilfældet, ikke baade-og".

Hvorledes Pastor Rørdams Læsere kan faa dette til at passe sammen, ser jeg ikke. Jeg maa antages at have sagt noget meget slemt om Hvitfeld, siden det ikke har været nogen Spøg for denne at falde i mine Hænder, og dog skal Konsekvensen af min Opfattelse være, at Hvitfeld vokser højt op som Historieskriver! Rigtignok synes den norske Anonym at tro, at jeg ikke vil anerkende denne Konsekvens og Pastor Rørdam at dele denne Mening, siden han fører sin norske Ven i Ilden mod mig; men Læserne af Skriftet vil dog let faa et andet Indtryk. Thi det mærkelige viser sig, at naar Rørdam trænger til en rigtig kraftig Ros over Hvitfeld, saa finder han den — hos mig[1]).

[1]) Saaledes S. 297, 338. — Den usympathetiske Holdning, Rørdam paa de sidste Sider af sit Skrift indtager over for min Opfattelse, vil være meget overraskende for en opmærksom Læser,

Maaske jeg da selv maa gøre Rede for min Mening. Der er ganske vist noget dobbeltsidigt i min Stilling over for Hvitfeld, men saa meget indviklet er Forholdet dog ikke.

Den gængse Opfattelse af Hvitfeld er i Korthed den, at han har haft Adgang til et overordentlig rigt Kildestof, hvoraf meget siden er gaaet tabt; paa dette Grundlag har han skrevet sine historiske Værker, men han har gengivet sine Kilder paa en i mange Retninger lidet tilfredsstillende Maade, og hans Værk er derfor fuldt af Fejl. Med andre Ord: som Historieskriver staar Hvitfeld lavt, men han har alligevel megen Værdi for os som Kilde, fordi saa meget Stof nu kun kendes gennem hans ganske vist ufuldkomne Gengivelser. — Lige modsat paastaar jeg, at Hvitfelds Kildegrundlag har været langt mindre, end man har ment. Jeg benægter, at han har kendt nogensomhelst kronikalsk Beretning af Værdi, som vi ikke ogsaa har, og selv af Dokumenter har han kun haft forholdsvis faa, der ikke existerer endnu[1]); paa den anden Side har han, baade hvad Krøniker og Breve angaar, savnet Adgang til en uendelig Mængde, som nu ligger fremme for os. Deraf følger atter, at Hvitfelds Virken som Historieskriver har været vanskeligere og møjsommeligere, end man har tænkt sig; kun ved lang Syslen med det tarvelige og indskrænkede Kildestof har han kunnet skabe sit store Værk, og hans Værdi som Historieskriver, hans personlige Indsats maa sættes højere i samme Grad, som man indser Manglerne ved hans Materiale. Konsekvensen bliver da, at jeg paa den

---

der mindes, at Forf. forud ganske har sluttet sig til de Resultater, jeg er naaet til. Han anfører S. 235 et Stykke af Hvitfelds Fortale til „Chronologien“ og tilføjer: „Her har Hvitfeld altsaa saa stærkt, som man kan ønske det, selv fremhævet, hvad der i den nyeste Tid ved kritisk Granskning end yderligere er godtgjort, nemlig at han . . . ikke i Hovedsagen har haft rigeligere Kilder at øse af end dem, der endnu ere tilgængelige for os“.

[1]) Som en stor Undtagelse staar dog den Mængde Breve, han har hentet fra den tabte Brevbog: *Liber cancellariæ*. I Repertoriet vil der i sin Tid blive gjort nærmere Rede for, hvilke Dokumenter Hvitfeld har gjort Brug af.

ene Side har en ringere Mening om Hvitfeld som Kilde for os, en langt højere om ham som Historieskriver og Personlighed.

Hvad der her er sagt om Hvitfeld, illustreres nu fortræffeligt af, hvad der er meddelt i den foranstaaende Undersøgelse angaaende hans Stilling til Æmeltorps Levned. Hvis den almindelige Opfattelse havde Ret, vilde Hvitfeld her med fulde Hænder have øst af et stort, nu ukendt Stof; nogen synderlig Ære for ham vilde dette dog knap kunne være, saa vist som han tillige maatte siges at have udnyttet dette Stof ret slet; thi at der er Fejl paa Fejl i hans Fremstilling, er jo uomtvisteligt. Efter mine Tanker derimod har Hvitfeld netop ikke haft nogetsomhelst nyt Stof; han har været henvist til at stræbe efter at faa det rimeligste og sandsynligste ud af, hvad der forelaa. Og han har herved gjort sit Bedste. Han er kommet efter nogle af sine Forgængeres Fejl (f. Ex. Æmeltorps ditmarsiske Forbindelser); han har indført Synspunkter, der for ham maatte staa som meget sandsynlige (Pantelenene og Arvegodset), og ud herfra har har skildret Æmeltorps Optræden sammenhængende og klart. Kort sagt, han viser sig netop som en pragmatisk Historieskriver af høj Rang, for at bruge den norske Historikers Udtryk. Kun eet maa tilføjes: hans Materiale har været meget daarligt, og derved er han blevet ført ind paa gale Veje, som vi med vort bedre Kildekendskab har let ved at undgaa; han har dertil kombineret med en Dristighed, der var fælles for Datidens Historiegranskere, men er os ganske fremmed. Heraf følger da, at vi i det 19. Aarhundrede ikke kan følge Hvitfeld i hans Meninger; vi maa tage Sagen op til ny Prøvelse, glædende os over det større Materiale, vi har Adgang til, den forsigtigere og sikrere Methode, som Mellemtidens Erfaring har lært os. Men det er selvsagt, at dette ikke kan formindske vor Ærefrygt for Hvitfeld som Historieskriver; som saadan maaler vi ham med hans egen Tid, ikke med Nutiden som Maalestok.

Se, dette er min Opfattelse af Hvitfeld, og kan det da siges at have været saa slemt for ham at være faldet i Hænderne paa en moderne Kritiker? Naar Resultatet af dennes

Prøvelse er, at Hvitfeld har været uheldigere stillet med Hensyn til Materiale, end man har tænkt sig, er deri dog virkelig intet personligt nedsættende. Og er det andet Resultat, at Hvitfelds Arbejde som Gransker har været større, hans Undersøgelser vanskeligere, hans Fremstilling købt med større Flid, saa er dette dog lige det modsatte af et Angreb. Naar endelig den norske Anonym vil slaa mig med dette Dilemma, at min Opfattelse fører til en saa høj Mening om Hvitfeld som Historieskriver, vil han nu i det mindste indse, at dette aldeles ikke skrækker mig tilbage; men allerede i min tidligere Afhandling staar med klare Ord: „Hvitfeld maa sættes højt som Historieskriver, maalt med sin Tids Maalestok, og højere endnu, naar man bortkaster denne Idee om hans talrige tabte Kilder; des mere maa man beundre den Flid og Kunst, hvorved han har faaet saa meget ud af et saa tarveligt Materiale“ [1]).

Pastor Rordam, der ikke har fattet, hvor lidt jeg rammes af hans norske Vens Dilemma, har dog i det mindste udtalt, at en saadan almindelig Betragtning, „hvor beføjet den end kan være“, ikke vil kunne slaa min Argumentation til Jorden og siger videre, at denne „indtil videre staar uigendreven“. I begge Dele har han i høj Grad Ret; men lad mig dog tilføje, at det er værdt at lægge Mærke til, at Vejen er anvist for den, der vil gendrive mig, og at dette maa være overmaade nemt, om da min Anskuelse er fejlagtig.

Min Hovedpaastand er den: Hvitfeld har ingen gamle kronikalske Kilder, som siden er gaaet tabt. Hvor vanskeligt

[1]) For Sikkerheds Skyld bør jeg maaske tilføje, at selv om jeg aldeles ikke gør Krav paa at dele „den sædvanlige Mening“ om Hvitfeld, kan jeg dog ikke nægte, at der er meget rigtigt i dette, at han ofte har affattet sin Krønike ret „mekanisk“, nemlig ved at udskrive store Stykker af tidligere Historieværker. Sagen er den, at hvor Hvitfeld i saadanne fandt en Skildring, der syntes ham tilfredsstillende, saa optog han den efter sin Tids Skik ganske uforandret; paa den Vis har han ordret oversat lange Fortællinger hos Olaus Petri, i Johan Petersens holstenske Krønike og hos mange andre. Nordmandens Dilemma slaar heller ikke her til.

det er for mig at føre et fuldgyldigt Bevis herfor, har jeg antydet ovenfor; jeg kan maaske bevise eller sandsynliggøre min Opfattelse for et eller andet lille Stykke af Hvitfelds Arbejder, men for hele Restens Vedkommende maa jeg sige: her maa I tro mig paa mit Ord. Ganske anderledes let er den stillet, der vil modbevise mig. Kan han blot paa eet Punkt godtgøre, at her er en tabt Kilde, saa er jo min Paastand, i alt Fald i dens Almindelighed, slaaet ned. Og hvor let maa det ikke være at finde et saadant Punkt, hvis jeg har Uret! Vi har om det 13. og 14. Aarhundredes Historie mange Kilder, som Hvitfeld faktisk ikke har haft Adgang til, og i disse findes Hundreder og atter Hundreder af Oplysninger, som ikke nævnes i det Kildeforraad, der er fælles for os og Hvitfeld. Paavis da et eneste Punkt, hvor Hvitfeld siger noget, der svarer til disse positive Oplysninger: saa er det dermed godtgjort, at han har haft en Kilde til Kundskab om Fortiden, som vi savner!

Jeg anviste denne Vej allerede for otte Aar siden; ingen har dog betraadt den i dette ikke helt korte Aaremaal, skønt min fra den gængse saa afvigende Mening maatte ægge til Protest. Hvitfelds nye Biograf indskrænker sig til at antyde sin Mistillid til min „dristige“ Opfattelse, hans norske Forbundsfælle særtegner den med det kraftige Ord „Hyperkritik“; men Modbeviset har hverken den ene eller den anden indladt sig paa at føre.

Blandt de Granskere, hvis Betragtning af Hvitfeld Rørdam anfører, er ogsaa jeg, og dette er jo for saa vidt ikke saa mærkeligt, som vel ingen anden i de sidste Menneskealdere saa indgaaende og sammenhængende har søgt at karakterisere Hvitfelds Betydning som Kilde, delvis ogsaa hans Værdi som Historieskriver. Men Læserne af Rørdams Skrift vil rigtignok faa en temmelig underlig Idee om mine Meninger, hvis de kun kender, hvad der meddeles derom i hans Værk, og ikke mindst vil de vildledes af de Ord, hvormed han introducerer min Opfattelse, idet han siger: „At det ikke er Spøg for en Krønikeskriver fra det 16. Aarh. at falde i Hænderne paa vor Tids Kritik, ses navnlig af Prof. Kr. Erslevs Drøftelse". Og da Forf. for at faa en passende Modvægt til Resultaterne af denne Drøftelse henvender sig til en norsk Historiker (hans Navn opgives ikke), saa søger denne at slaa mig til Jorden ved følgende Dilemma: Min Opfattelse stemmer ikke med „den sædvanlige Mening om den temmelig mekaniske Maade, hvorpaa Hvitfelds Krønike skal være skreven"; men havde han kun de sparsomme Kilder, som jeg vil indrømme ham, „vilde han jo pludselig vokse til en pragmatisk Historieskriver af høj Rang". Dette skal være knusende for mig; „her kan kun een af to Ting være Tilfældet, ikke baade-og".

Hvorledes Pastor Rørdams Læsere kan faa dette til at passe sammen, ser jeg ikke. Jeg maa antages at have sagt noget meget slemt om Hvitfeld, siden det ikke har været nogen Spøg for denne at falde i mine Hænder, og dog skal Konsekvensen af min Opfattelse være, at Hvitfeld vokser højt op som Historieskriver! Rigtignok synes den norske Anonym at tro, at jeg ikke vil anerkende denne Konsekvens og Pastor Rørdam at dele denne Mening, siden han fører sin norske Ven i Ilden mod mig; men Læserne af Skriftet vil dog let faa et andet Indtryk. Thi det mærkelige viser sig, at naar Rørdam trænger til en rigtig kraftig Ros over Hvitfeld, saa finder han den — hos mig[1]).

[1]) Saaledes S. 297, 338. — Den usympathetiske Holdning, Rørdam paa de sidste Sider af sit Skrift indtager over for min Opfattelse, vil være meget overraskende for en opmærksom Læser,

Maaske jeg da selv maa gøre Rede for min Mening. Der er ganske vist noget dobbeltsidigt i min Stilling over for Hvitfeld, men saa meget indviklet er Forholdet dog ikke.

Den gængse Opfattelse af Hvitfeld er i Korthed den, at han har haft Adgang til et overordentlig rigt Kildestof, hvoraf meget siden er gaaet tabt; paa dette Grundlag har han skrevet sine historiske Værker, men han har gengivet sine Kilder paa en i mange Retninger lidet tilfredsstillende Maade, og hans Værk er derfor fuldt af Fejl. Med andre Ord: som Historieskriver staar Hvitfeld lavt, men han har alligevel megen Værdi for os som Kilde, fordi saa meget Stof nu kun kendes gennem hans ganske vist ufuldkomne Gengivelser. — Lige modsat paastaar jeg, at Hvitfelds Kildegrundlag har været langt mindre, end man har ment. Jeg benægter, at han har kendt nogensomhelst kronikalsk Beretning af Værdi, som vi ikke ogsaa har, og selv af Dokumenter har han kun haft forholdsvis faa, der ikke existerer endnu[1]); paa den anden Side har han, baade hvad Krøniker og Breve angaar, savnet Adgang til en uendelig Mængde, som nu ligger fremme for os. Deraf følger atter, at Hvitfelds Virken som Historieskriver har været vanskeligere og møjsommeligere, end man har tænkt sig; kun ved lang Syslen med det tarvelige og indskrænkede Kildestof har han kunnet skabe sit store Værk, og hans Værdi som Historieskriver, hans personlige Indsats maa sættes højere i samme Grad, som man indser Manglerne ved hans Materiale. Konsekvensen bliver da, at jeg paa den

---

der mindes, at Forf. forud ganske har sluttet sig til de Resultater, jeg er naaet til. Han anfører S. 235 et Stykke af Hvitfelds Fortale til „Chronologien“ og tilføjer: „Her har Hvitfeld altsaa saa stærkt, som man kan ønske det, selv fremhævet, hvad der i den nyeste Tid ved kritisk Granskning end yderligere er godtgjort, nemlig at han . . . ikke i Hovedsagen har haft rigeligere Kilder at øse af end dem, der endnu ere tilgængelige for os“.

[1]) Som en stor Undtagelse staar dog den Mængde Breve, han har hentet fra den tabte Brevbog: *Liber cancellariæ*. I Repertoriet vil der i sin Tid blive gjort nærmere Rede for, hvilke Dokumenter Hvitfeld har gjort Brug af.

Prøvelse er, at Hvitfeld har været uheldigere stillet med Hensyn til Materiale, end man har tænkt sig, er deri dog virkelig intet personligt nedsættende. Og er det andet Resultat, at Hvitfelds Arbejde som Gransker har været større, hans Undersøgelser vanskeligere, hans Fremstilling købt med større Flid, saa er dette dog lige det modsatte af et Angreb. Naar endelig den norske Anonym vil slaa mig med dette Dilemma, at min Opfattelse fører til en saa høj Mening om Hvitfeld som Historieskriver, vil han nu i det mindste indse, at dette aldeles ikke skrækker mig tilbage; men allerede i min tidligere Afhandling staar med klare Ord: „Hvitfeld maa sættes højt som Historieskriver, maalt med sin Tids Maalestok, og højere endnu, naar man bortkaster denne Idee om hans talrige tabte Kilder; des mere maa man beundre den Flid og Kunst, hvorved han har faaet saa meget ud af et saa tarveligt Materiale“ [1]).

Pastor Rordam, der ikke har fattet, hvor lidt jeg rammes af hans norske Vens Dilemma, har dog i det mindste udtalt, at en saadan almindelig Betragtning, „hvor beføjet den end kan være“, ikke vil kunne slaa min Argumentation til Jorden og siger videre, at denne „indtil videre staar uigendreven“. I begge Dele har han i høj Grad Ret; men lad mig dog tilføje, at det er værdt at lægge Mærke til, at Vejen er anvist for den, der vil gendrive mig, og at dette maa være overmaade nemt, om da min Anskuelse er fejlagtig.

Min Hovedpaastand er den: Hvitfeld har ingen gamle kronikalske Kilder, som siden er gaaet tabt. Hvor vanskeligt

[1]) For Sikkerheds Skyld bør jeg maaske tilføje, at selv om jeg aldeles ikke gør Krav paa at dele „den sædvanlige Mening“ om Hvitfeld, kan jeg dog ikke nægte, at der er meget rigtigt i dette, at han ofte har affattet sin Krønike ret „mekanisk“, nemlig ved at udskrive store Stykker af tidligere Historieværker. Sagen er den, at hvor Hvitfeld i saadanne fandt en Skildring, der syntes ham tilfredsstillende, saa optog han den efter sin Tids Skik ganske uforandret; paa den Vis har han ordret oversat lange Fortællinger hos Olaus Petri, i Johan Petersens holstenske Krønike og hos mange andre. Nordmandens Dilemma slaar heller ikke her til.